

УДК [371.3:330] (09)

І.М. ЛЕОНТЬЄВА

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ІНТЕРЕСУ УЧНІВ ДО ЗНАНЬ У ШКОЛАХ УКРАЇНИ У 50-Х РР. ХХ СТОЛІТТЯ

На основі аналізу науково-педагогічної, методичної літератури визначено шляхи формування інтересу учнів до знань у школах України в 1950-х рр.: розширення джерел стимуляції; розробка педагогами навчально-методичного забезпечення щодо розвитку інтелектуального, емоційного, регулятивного та творчого процесів у дитини; розвиток соціальних, громадянських, колективних, моральних мотивів. Наведено приклади реалізації визначених шляхів у контексті шкільної освіти.

Ключові слова: *пізнавальний, стійкий, широкий, професійний інтерес, шляхи формування, знання, учні, школа.*

Сучасні реформи в освіті, соціальні та економічні перетворення в Україні потребують від випускників не лише глибоких теоретичних знань, а і здатності самостійно їх застосовувати в різних життєвих ситуаціях. Саме розвиток в учнів пізнавального інтересу до знань і сприяє творчому переосмисленню та практичному застосуванню цих знань у діяльності, пізнанні істини (Г. Щукіна) [7, с. 39].

Одним зі шляхів розв'язання поставлених завдань є критичне осмислення набутого історичного досвіду з проблеми пізнавального інтересу учнів до знань у школах України у 1950-х рр. Саме в цей період розглядалися соціологічні (Г. Гак, А. Здравомислов, Г. Карамішев), психологічні (Л. Виготський, Ю. Жданов, Б. Ломов, С. Рубінштейн), педагогічні (Ю. Бабанський, К. Лигалова) основи теорії інтересу, що вплинуло на пошук нових шляхів та засобів формування пізнавального інтересу в учнів до знань в умовах школи та позашкільного навчання, що є надзвичайно актуальним у сучасних умовах.

Результати аналізу наукових джерел України за останні 10–15 років свідчать про те, що в дисертаційних роботах розглядають різні питання, пов'язані з пізнавальним інтересом. Так, розвиток пізнавальних інтересів засобами культурно-дозвілдової діяльності розглядали Т. Браніцька, Т. Вдовиченко, В. Загривий, В. Марчук, Г. Оленіна. Форми, методи формування пізнавального інтересу до знань різних наукових галузей показано у працях Г. Горбуліч, Ю. Поплавської (музичної), Б. Ведмеденко (фізичної), Н. Житеньової (природничо-математичної), Н. Ярошенко (економічної), І. Варфоломеєвої, Л. Мельничук (географічної), О. Дем'янчук (естетичної), Аль Саед Ахмад Джихади (іноземної мови). Умови формування пізнавального інтересу сформульовано в експериментальних дослідженнях Н. Бібік, Н. Бойко, Н. Друзь, В. Кобаль, Л. Романенко. Історико-педагогічні праці, в яких би досліджувалися шляхи формування пізнавального інтересу учнів до знань, практично відсутні: науковці це питання розглядають у межах предмета дослідження. Так, М. Дубінка визначив основні шляхи розвитку

пізнавального інтересу в педагогічній спадщині В. Сухомлинського; О. Мельникова розкрила специфіку виховного потенціалу основних економічних категорій у педагогічній спадщині А. Макаренка; Г. Василенко узагальнила досвід формування інтересу до економічних знань у школах України другої половини ХХ ст.

Актуальність проблеми, об'єктивна потреба школи в пошуках нових підходів щодо формування пізнавального інтересу в учнів до знань, необхідність відображення і втілення в практику кращих здобутків минулого зумовили *мету статті* – виявити шляхи формування інтересу учнів до знань у середніх школах України у 1950-х рр.

Аналіз нормативно-правових джерел, документації школознавства показує, що в досліджуваній період відбувалася реорганізація системи освіти. Суть нововведення (політехнічне навчання) полягала в поєднанні навчання з продуктивною працею для того, щоб уся молодь у 15–16 років включалася в суспільно корисну працю [6]. При цьому державна система шкільної освіти сприяла конкретизації змісту, видів знань у зв'язку з упродовженням у практику суспільно корисної та виробничої праці учнів, профорієнтації. Це нововведення й зумовило вибір основних шляхів формування в учнів широких і стійких інтересів до знань.

Так, розглядаючи інтерес у діяльності людини як одну з найважливіших рушійних сил, виховання інтересу у молоді до знань основ наук того часу було спрямоване на творче опанування техніки, основ промисловості чи сільського господарства. Одним із шляхів реалізації цього завдання було обговорення на уроках, факультативах, виховних годинах фактів, прикладів, що відображали досягнення радянських людей, які працювали з піднесенням, творчо, домагаючись високої продуктивності праці, зміцнення Батьківщини. Такими прикладами були досягнення переможців соціалістичного змагання, передовиків промисловості і сільського господарства, успіхи новаторів, стахановців, комсомольців Казахстану, які піднімали цілинні землі.

Теза, що інтереси не народжуються разом з людиною, а формуються суспільством і виявляються у трудовій діяльності людини, вплинула на ініціативу вчителів до розробки дидактичного матеріалу для розв'язання завдань, спрямованих на посилення інтересу до знань щодо зміцнення промисловості і сільського господарства. Так, аналіз змісту дидактичних матеріалів з математики, фізики, географії, хімії, історії, рідної мови та літератури показав, що при складанні задач широко використовували матеріал, що стосується досягнень та розмаху соціалістичного будівництва, взаємозв'язку розвитку промисловості міста з комуністичним будівництвом у країні [3; 4].

Формування стійкого пізнавального інтересу як потреби до поглиблення й творчого застосування знань відбувалося з опорою на розвиток професійного інтересу, який розглядався як важливий мотив вибору галузі знань відповідно до майбутньої професії. Важливість цього питання підкреслено в публічній лекції професора Д. Ніколаєнка [5]. Автор рекомендував

розвивати професійні інтереси з молодшого шкільного віку, тому що з віком у дітей стійкість інтересів поступово зміцнюється. Для цього слід розвивати допитливість та інтерес до явищ природи, фізичної культури, мистецтва, але обов'язково наводити приклади з життя геніальних учених, діячів культури, мистецтва. Наприклад, широко використовувалися повчальні ситуації із життя М. Ломоносова, О. Суворова, Т. Шевченка, Л. Українки, І. Павлова, А. Покришкіна, які ще за молодих років виявляли інтерес до творчості і невтомною працею та навчанням розвинули свої прагнення до таланту [5].

Широко використовувалася у 1950-х рр. теза, що інтереси формуються під впливом суспільного життя, матеріалістичних ідей революційних демократів і філософів-матеріалістів. У зв'язку з цим обов'язковим було вивчення творів керівників партії, літературних творів М. Чернишевського, М. Добролюбова, В. Белінського, Д. Писарева та ін. [5].

Як показує аналіз методичної літератури для вчителів, формування інтересу до знань у досліджуваній період було пов'язане з розвитком почуттів, які, як відомо, стають значним стимулом до пошуків людиною нового знання. Учителям було рекомендовано супроводжувати інтерес до знань глибокими переживаннями: “емоціональна сторона інтересу є важливою спонукаючою силою ... в оволодінні знаннями і вміннями” [1, с. 62].

Одним із шляхів формування стійких і глибоких інтересів учнів було залучення науковців, батьків, шефів, передовиків підприємства до виступів перед учнями.

Слід зазначити, що в ракурсі досліджуваної проблеми щодо методичного удосконалення вчителів було розроблено рекомендації з формування знань на уроках. Так, для розвитку інтересу в учнів було рекомендовано: привчати учнів читати художню і науково-популярну літературу; зміст навчального матеріалу пов'язувати з розвитком здібностей у дітей; створювати умови для успішного засвоєння матеріалу та поглибленого розуміння змісту предмета і його практичного значення; розвивати широкі інтереси до знань і діяльності, що відповідає здібностям дитини; спрямовувати виховання дітей у дусі комуністичної моралі, формування матеріалістичного світогляду; інтерес використовувати як стимул для збагачення знань і розвитку здібностей учнів у навчанні, у гуртковій роботі і виконанні ними практичних доручень на агробіологічних і технічних станціях, на пришкільних дослідних ділянках, колгоспах, МТС; підтримувати, правильно спрямовувати і зміцнювати в навчанні допитливість, цікавість під час екскурсій, організацією дитячого читання художньої і науково-популярної літератури, роботою в гуртках [1].

Встановлено, що розвиток пізнавальних інтересів учнів до знань у шкільній практиці відбувався завдяки: поєднанню принципу навчання з продуктивною працею; введенню в навчальні плани практикумів із машинознавства, електротехніки й сільського господарства, на яких учні знайомилися з основними термінами (виробництво, витрати, норма та ін.), поняттями (автоматизація виробництва, внутрішньозаводський обіг, концентрація виробництва, масове виробництво, матеріально-технічне забезпе-

чення, механізація праці, невиробничі витрати, номенклатура продукції, норма виробітку, витрати матеріальних ресурсів, обсяг реалізованої продукції тощо); упровадженню суспільно корисної праці в початковій та основній школі для отримання учнями орієнтирів у житті (збереження суспільної власності, охорона природи, поділ праці та ін.) і виробничої праці у старшій школі; конкретизації знань у структурі навчальних дисциплін з урахуванням соціально-економічних умов тогочасних виробничих відносин, діалектико-матеріалістичних закономірностей суспільного розвитку; посиленню ініціативи вчителів до розробки дидактичного матеріалу з різних навчальних предметів і факультативів, розв'язання завдань.

Зазначимо, що незалежно від визначених шляхів формування інтересу учнів до знань, основну роль у цьому процесі відігравали ідейність, політичні переконання, що панували в той час.

Висновки. Таким чином, у 1950-х рр. у школах України відбувалося виховання в учнів пізнавальних широких і стійких інтересів до знань з основ наук з метою реалізації вимог політехнізації, розв'язання завдань підготовки учнів до участі у виробничій праці. Це зумовило такі шляхи формування інтересів учнів до знань: розширення джерел стимуляції (зміст навчального матеріалу пов'язувався з життєвими перспективами; поєднання навчальної, виробничої, суспільно корисної діяльності; спілкування з цікавими людьми); розробка педагогами навчально-методичного забезпечення для розвитку інтелектуального, емоційного, регулятивного та творчого процесів у учнів; розвиток соціальних, громадянських, колективних, моральних мотивів.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів досліджуваної проблеми. Подальшого вивчення та наукового обґрунтування потребує узагальнення досвіду розвитку пізнавального інтересу учнів до знань другої половини ХХ ст.

Список використаної літератури

1. Абаєв В.А. Важливий засіб підготовки учнів до трудової діяльності / В.А. Абаєв // Рад. шк. – 1957. – № 12. – С. 61–64.
2. Загивий І.В. Формування у старшокласників пізнавального інтересу до економічних знань у позакласній роботі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / В.І. Загивий. – К., 1999. – 18 с.
3. З досвіду здійснення політехнічного навчання в школі / [зб. ст. за заг. ред. проф. А.І. Зільберштейна]. – Х. : Рад. шк., 1956. – С. 130.
4. Ніженський М.П. З педагогічної практики здійснення політехнічного навчання в середній школі : стенограма публічної лекції / М.П. Ніженський. – К. : [б. в.], 1955. – 20 с.
5. Ніколаєнко Д.Ф. Професійна орієнтація учнів і вибір ними спеціальності : стенограма публічної лекції / Д.Ф. Ніколаєнко. – К. : Радянська Україна, 1954. – 37 с.
6. Про зміцнення зв'язку школи з життям і про подальший розвиток системи народної освіти в країні : тези ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР // Рад. шк. – 1958. – № 11. – С. 3–23.
7. Щукина Г.И. Проблема познавательного интереса в педагогике / Г.И. Щукина. – М. : Педагогика, 1979. – 240 с.

Стаття надійшла до редакції 28.08.2013.

Леонтьева И.М. Пути формирования интереса учащихся к знаниям в школах Украины в 50-х гг. XX века

На основе анализа научно-педагогической, методической литературы определены пути формирования интереса учащихся в школах Украины в 1950-е гг.: расширение источника стимуляции; разработка педагогами учебно-методического обеспечения по развитию интеллектуального, эмоционального, регулятивного и творческого процессов; развитие социальных, общественных, коллективных, моральных мотивов. Приведены примеры реализации рассмотренных путей в контексте школьного обучения.

Ключевые слова: познавательный, стойкий, широкий, профессиональный интерес, пути формирования, знания, учащиеся, школа.

Leontieva I. The Ways of Students' Interest to Knowledge Formation in the Schools of Ukraine in 50-ies of the XX century

It is stated in the article that grounds of interest theory were studied by sociologists (G. Gak, A. Zdravomislov, G. Karamishev), psychologists (S. Rubinstein, L. Vigotskiy, Y. Zhdanov, B. Lomov), educationalists (Y. Babanskiy, K. Ligalova) in the 50-ies of the XX century. In school practice at that time upbringing of cognitive wide and strong interest in knowledge of the fundamentals of science with the purpose of politehnizatsiya, solving problems of students' training to participate in production work took place.

It is determined that in the researched period upbringing of young people interest to the knowledge of science basics as one of the most important driving forces of the child development, was aimed at creative mastery of engineering, basics of industry or agriculture.

It is proved that during the researched period the development of students' interest in school practice was carried out in such ways: broadening of the principle of study and productive labor combination; including practical lessons in different fields of industry and agriculture into curricula; introduction of socially useful work in primary and secondary school for pupils to get guidance in life and productive work in senior forms; knowledge specification in subject structure with taking into account social and economic conditions of industrial relations of that time, dialectical and materialist laws of social development; strengthening teachers' initiative to develop didactic materials on various subjects and electives.

It led to such ways of students' interest formation: enlargement of stimulation sources (the content of educational material was associated with life perspective, the combination of educational, productive, socially useful activities, communication with interesting people); teachers' elaboration of educational and methodological support for the development of intellectual, emotional, regulatory and creative processes, development of motivation to gain knowledge (social, civil, collective, moral). Examples of the ways usage in the context of school education are given.

It is grounded that ideology, political views prevailing at that time played the main role in the formation of students' interest for knowledge.

Key words: cognitive, strong, wide, professional, interest, ways of formation, knowledge, pupils, school.